

POGLAVLJE 1

KONKURENTNOST PRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE U KONTEKSTU PROCESA EU INTEGRACIJA

Slavica Penev¹

Apstrakt

Rad se bavi nivoom konkurentnosti privrede Republike Srbije i uticajem evropskih integracija na taj nivo. Analiza nivoa konkurentnosti je bazirana na Izveštaju o globalnoj konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma, i Izveštajima Svetske banke o Lakoći poslovanja i o Indikatorima upravljanja. Kao glavne gepove niskog nivoa konkurentnosti, autor identifikuje, makroekonomsku stabilnost, nedovoljan stepen izgradjenosti institucija i njihov neefikasan način funkcionisanja, prisustvo velikog broja administrativnih barijera za poslovanje privatnog sektora, kao i nizak nivo inovativnosti. Autor navodi da je globalna ekonomska kriza dovela do sveopšteg pada ekonomske aktivnosti i priliva kapitala, produbljivanja budžetskog deficita, rasta nezaposlenosti, javnog i inostranog duga, a samim tim i do pogoršanja makroekonomske stabilnosti, kao važnog faktora medjunarodne konkurentnosti Srbije, Stagnacija rasta BDP-a u post-kriznom periodu, kao posledica izostanka strukturnih i institucionalnih reformi, rezultirala je pogoršanjem medjunarodne konkurentnosti Srbije, i njenim sve većim zaostajanjem kako za zemljama članicama EU, tako i za zemljama Zapadnog Balkana. Autor zaključuje da je preduslov za ostvarivanje održivog i uravnoteženog rasta i porasta nivo konkurentnosti privrede Srbije, veća baziranost rasta na proizvodnji i izvozu, sprovođenje strukturnih i institucionalnih reformi, makroekonomska stabilnost, unapređenje poslovnog i investicionog okruženja, i nastavak procesa evropskih integracija. Ukazujući da proces evropskih integracija pruža podsticaj političkim i ekonomskim reformama i da je njegov značaj još veći u post-kriznom periodu, autor zaključuje da bi ispunjenje Kopenhagenskih kriterijumima pozitivno uticalo na sprovođenje institucionalnih i ekonomsko pravnih reformi u Srbiji, unapredjenje poslovnog i investicionog ambijenta,

¹ Dr Slavica Penev, viši naučni saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: spenev@ecinst.org.rs

povećanju uloge inovativnosti u ekonomskom rastu zemlje, a time i na podizanje nivoa njene međunarodne konkurentnosti.

Ključne reči: *Republika Srbija, konkurentnost, evropske integracije, Kopenhagenski kriterijumi, Zapadni Balkan, ekonomski rast, strukturne reforme.*

UVOD

Koncept konkurentnosti je tokom poslednjih decenija beležio rastući značaj u globalizovanom svetu. Nedavna globalna ekonomska kriza je samo dodatno potencirala značaj konkurentnosti i uticaja povoljnog poslovnog okruženja na nju, kao preduslova da nacionalne privrede lakše apsorbuju šokove ekonomske krize i ostvare povoljne ekonomske performanse (WEF, 2010).

Konkurentnost se može posmatrati kako sa aspekta preduzeća, ili privredne grane, tako i sa nacionalnog aspekta. Postoji čitav niz definicija nacionalne konkurentnosti. OECD definiše međunarodnu konkurentnost kao meru prednosti ili nedostataka zemlje sa aspekta plasmana svojih proizvoda na međunarodnom tržištu (<http://stats.oecd.org/glossary>), dok je Svetski ekonomski forum definiše kao sposobnost zemlje da ostvari održive visoke stope rasta BDP-a per capita (WEF, 1996:19). Scott i Lodge je definišu kao sposobnost zemlje da stvori, proizvede i plasira proizvode u međunarodnoj trgovini, ostvarujući pri tom rastuće prihode od svojih resursa (Scott, B. R. i G. C. Lodge, 1985:3), dok je Haque definiše kao sposobnost zemlje da proizvede dobra i usluge koji mogu da prodju test na međunarodnom tržištu, kao i da simultano održavaju i povećavaju realne prihode, i dobrobit građana (Haque, I. 1995:1). Dugoročna sposobnost privrede da bude međunarodno konkurentna utvrđuje se kroz brojne unutrašnje i spoljašnje faktore, kao što su: ljudski i prirodni resursi, infrastruktura, menadžment, kapital, intervencije vlade i tehnološka sposobnost kompanija. Efikasna raspodela ovih resursa dovodi do različitih nivoa produktivnosti, obima i strukture međunarodne trgovine proizvodima i uslugama, i sposobnošću da se generišu, prilagode i rasprostrane inovacije (Rojec & al. 2010:15).

Postoji više različitih pristupa merenju konkurentnosti, medju kojima su najistaknutiji Izveštaj o globalnoj konkurentnosti, u izdanju Svetskog ekonomskog foruma, i izveštaji Svetske banke o uslovima poslovanja i indikatori upravljanja. Merenje nivoa konkurentnosti zemlje upotrebom većeg broja indikatora omogućava realnije sagledavanje faktora koji određuju ekonomski uspeh i unapređuju kvalitet života.

Cilj ovog rada je da utvrdi nivo međunarodne konkurentnosti Republike Srbije (u daljem tekstu Srbije), i da ukaže na značaj ispunjavanja Kopenhagenskih kriterijumama, kao preduslova za pristupanje Srbije EU, za podizanje ovog nivoa. Rad se bazira na dve hipoteze: (i) da je nivo konkurentnosti Srbije relativno nizak, prvenstveno kao posledica jednog broja gepova uključujući makroekonomsku stabilnost i investiciono poslovnu klimu, i nizak stepen inovativnosti, i (ii) da je važan preduslov za ispunjenje Kopenhagenskih kriterijuma, a time i ubrzanje procesa pristupanja Srbije EU, upravo podizanje nivoa konkurentnosti Srbije i smanjenje ovih gepova.

Analiza konkurentnosti Srbije je bazirana na nekoliko međunarodnih izveštaja, uključujući Izveštaj o globalnoj konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma, Izveštaj Svetske banke o Lakoći poslovanja, i Izveštaj Svetske banke o Indikatorima upravljanja.

MEDJUNARODNA KONKURENTNOST SRBIJE

Kao zemlja u tranziciji, koja je svoj proces političke stabilizacije i obnove procesa tranzicije otpočela početkom 2000-ih, Srbija je u prethodnoj deceniji, ostvarila značajan ekonomski rast, uz relativno visoke godišnje stope rasta u pretkriznom periodu (Tabela 1.). Napredak u procesu tranzicije i ostvareni ekonomski rast su se povoljno odražavali na konkurentnost Srbije na međunarodnom planu. Taj rast nije bio dugoročno održiv, jer se prvenstveno bazirao na intenzivnom prilivu inostranog kapitala, visokoj domaćoj potrošnji baziranoj na rastu kredita, kao i na visokom deficitu platnog bilansa, pa je globalna ekonomska kriza, koja je pogodila i Srbiju, dovela do sveopšteg pada ekonomske aktivnosti i priliva kapitala, produbljivanja budžetskog deficita, kao i istovremenog rasta nezaposlenosti, javnog i inostranog duga (Tabela 1.) (više o tome: Uvalić 2010, Penev 2012). Ovakva kretanja su se negativno odrazila na makroekonomsku stabilnost Srbije, kao jednog od važnih segmenata njene međunarodne konkurentnosti.

Tabela 1. Ostvareni nivo makroekonomske stabilnosti u Srbiji, 2006 -2014. godina

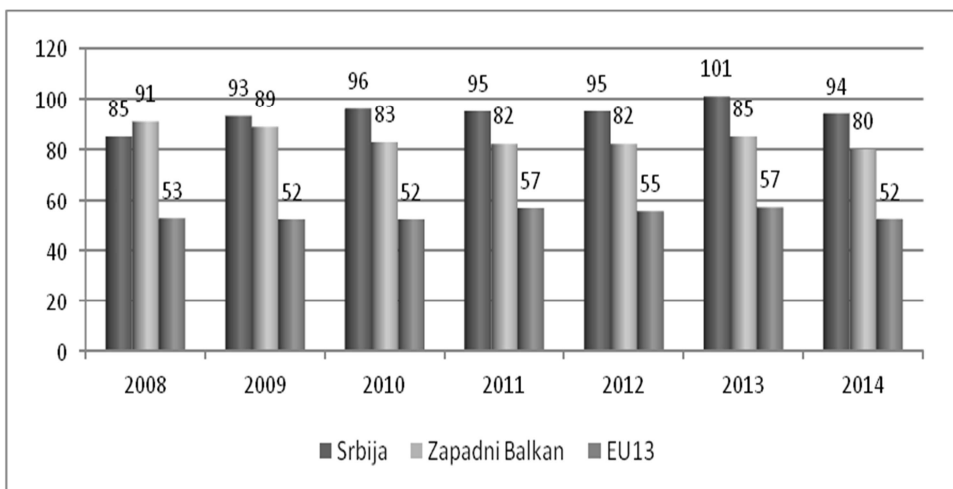
	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Stopa rasta DBP (u %)	5.2	5.5	-3.1	0.6	1.4	-1	2.6	-2
Budžetski deficit (u % DBP)	-1.6	-2.6	-4.3	-4.5	-4.7	-6.1	-4.7	-5.8
Deficit platnog bilansa (u % DBP)	-11.7	-20.1	-7	-15.4	-16	-17.8	-12.1	-11.4
Opšti javni (državni) dug (u % DBP)	36.2	25.6	31.3	41.8	45.4	56.2	59.6	68.8
Strane direktne investicije (u % DBP)	13.8	5.7	4.7	2.9	5.5	2.2	3.7	n.a.
Stopa nezaposlenosti (u %)	20.9	13.6	16.1	19.2	23	23.9	22.1	20.2
Inflacija (u %)	6.6	8.6	6.6	10.2	7.0	12.2	2.2	2.2

Izvor: Ecowin/Reuters

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti Svetskog Ekonomskog Foruma, baziran na sveobuhvatnom godišnjem istraživanju sprovedenom u više od 140 zemalja, koristi se za merenje konkurentnosti nacionalnih privreda i zasnovan je na istraživanjima koja uključuju širok spektar parametara koji utiču na konkurentnost jedne zemlje². Na osnovu pokazatelja ovog Izveštaja, Srbija je 2008. godine bila povoljnije rangirana u odnosu na prosek zemalja Zapadnog Balkana za 6 pozicija, dok je za zemljama EU-13 zaostajala za 33 pozicije. Tokom ekonomske krize, kao i u post kriznom periodu, Srbija je u značajnoj meri pogoršala svoju konkurentnost u odnosu na prosečnu konkurentnost zemalja regiona, jer je sa 85. pozicije u 2008. godini, 2009. godine pala na 93. poziciju, 2013. godine na 101. poziciju, a 2014. godine, ostvarivši izvestan napredak zauzela je 94. poziciju. Njen zaostatak u odnosu na EU-13 je 2014. godine iznosio 43 pozicije, a u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana 14 pozicija (Grafikon 1.).

²Izveštaj je baziran na oceni različitih indikatora medju 4 grupe i 12 stubova, i meri preduslove potrebne za konkurentno okruženje. Indikatori su sačinjeni kao kombinacija empirijskih podataka i rezultata ankete sprovedene medju menadžerima preduzeća, koja kombinuje zapažanja menadžera o pitanjima vezanim za državne institucije, korupciju, infrastrukturu i okruženje.² Značaj pojedinačnih stubova konkurentnosti zemlje zavisi od stepena njenog razvoja. Prema metodologiji WEF-a, zemlje se razvrstavaju u tri faze razvoja : (i) faza koju pokreću faktori, (ii) faza koju pokreće efikasnost, i (iii) faza koju pokreću inovacije. Kriterijumi koji se koriste za utvrđivanje razvojne faze privrede su BDP po stanovniku i učešće mineralnih sirovina u ukupnom izvozu. Srbija, kao i sve zemlje Zapadnog Balkana se nalazi u drugoj fazi razvoja, koju pokreće efikasnost.

Grafikon 1. Indeks Globalne konkurentnosti, Svetskog ekonomskog foruma, rangiranje, 2008-2014

Izvor: Izveštaji o globalnoj konkurentnosti, u izdanju Svetskog ekonomskog foruma za period od 2005. do 2014. godine; Napomena 1: Rangiranjem 2014. godine obuhvaćeno je 144 zemlje, 2013. godine 148 zemalja, 2012. godine 140 zemalja, 2011. godine 146 zemalja, 2010. godine 139 zemalja, 2009. godine 133 zemlje i 2008. godine 134 zemlje. Što je niži rang to je bolje.

Na opšti indeks konkurentnosti Srbije je u značajnoj meri uticalo nekoliko stubova konkurentnosti. U prvoj podgrupi faktora konkurentnosti, pod nazivom *osnovni zahtevi*, institucije i makroekonomska stabilnost u 2014. godini su stubovi koje karakterišu najveće slabosti u ovoj podgrupi, i oni su u odnosu na predkriznu 2008. godinu ostvarili značajno smanjenje vrednosti. Posebno zabrinjava spor napredak u institucionalnim reformama, kao važnom preduslovu za uspostavljanje tržišne privrede. Oba ova stuba su oblasti u kojima Srbija u najvećoj meri zaostaje kako za zemljama regiona, tako i za zemljama članicama EU (Tabela 2.).

Druga podgrupa faktora konkurentnosti, tzv. Faktori povećanja efikasnosti, je najvažnija za Srbiju, kao i za zemlje Zapadnog Balkana, jer se sve ove zemlje nalaze u fazi razvoja koju pokreće efikasnost. U okviru ove podgrupe Srbija najviše zaostaje za zemljama Zapadnog Balkana i EU-13 u pogledu efikasnosti robnog tržišta i sofisticiranosti finansijskog tržišta. Veličina tržišta Srbije, kao najveće zemlje regiona, je najveća komparativna prednost u odnosu na zemlje regiona (Tabela 2.).

Tabela 2. Globalni indeks konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma

	Srbija 2014	Indeks Srbija 2014/ 2013	Indeks Srbija 2014/ 2008	Indeks Srbija/ Zapadni Balkan* , 2014	Indeks Srbija/EU 13 **, 2014	Indeks Srbija/EU 15 ***, 2014	Indeks Srbija/EU 28 ****, 2014
Indeks globalne konkurentnosti -	3.9	103%	100%	95%	89%	77%	82%
Osnovni zahtevi	4.1	103%	100%	94%	84%	75%	79%
I stub: Institucije	3.2	100%	94%	86%	81%	65%	72%
II stub: Infrastruktura	3.9	111%	144%	103%	86%	68%	76%
III stub: Makroekonomska stabilnost	3.5	103%	74%	84%	71%	73%	72%
IV stub: Zdravlje i osnovno obrazovanje	5.8	102%	100%	99%	95%	90%	92%
Faktori efikasnosti	3.9	103%	103%	100%	87%	77%	82%
V stub: Visoko obrazovanje i obuka	4.3	108%	110%	97%	87%	79%	82%
VI stub: Efikasnost robnog tržišta	3.8	106%	103%	90%	85%	78%	81%
VII stub: Efikasnost tržišta rada	3.7	95%	84%	92%	86%	83%	85%
VIII stub: Sofisticiranost finansijskog tržišta	3.5	100%	90%	89%	84%	79%	81%
IX stub: Tehnološka spremnost	4.4	113%	126%	110%	91%	76%	83%
X stub: Veličina tržišta	3.7	100%	103%	126%	99%	77%	86%
Faktori inovativnosti i sofisticiranosti	3.1	103%	94%	94%	82%	64%	71%
XI stub: Poslovna sofisticiranost	3.2	100%	91%	90%	78%	63%	69%
XII stub: Inovacije	2.9	100%	94%	94%	84%	62%	70%

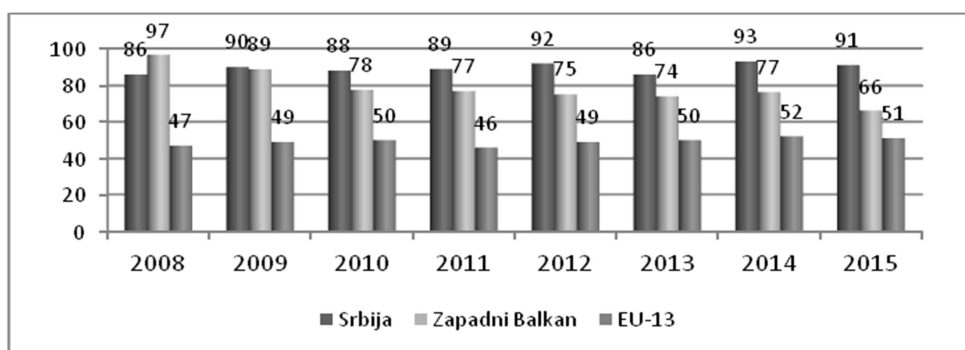
Izvor : Izveštaji o globalnoj konkurentnosti, u izdanju Svetskog ekonomskog foruma 2008, 2013, i 2014. godine; * Zapadni Balkan se odnosi na Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, i Srbiju; **EU13 se odnosi na nove članice EU; *** EU15 se odnosi na stare članice EU ; **** EU28 se odnosi na sve članice EU; *Napomena 1*: Ocene Globalnog indeksa konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma se kreću u rasponu od 1 = najniža do 7 = najviša. Što je veća ocena to je bolji rezultat; *Napomena 2* : Vrednosti iznad 100% pokazuju povoljniju poziciju Srbije u 2014. godini u odnosu na ostale grupe zemalja sa kojima se upoređuje, i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu, dok vrednosti ispod 100% ukazuju na niži stepen konkurentnosti Srbije u odnosu na druge grupe zemalja i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu.

Prema trećoj podgrupi faktora konkurentnosti – faktora inovativnosti i sofisticiranosti, Srbija pokazuje relativno nizak nivo konkurentnosti, sa vrednošću od svega 3.1, što predstavlja pogoršanje od 6% u ovoj oblasti u odnosu na predkrizni period. Za isti procenat Srbija zaostaje i za zemljama regiona. Njen

najveći zaostatak je svakako za prosekom EU-15, imajući u vidu činjenicu da se većina ovih tzv. starih članica EU nalazi u grupi zemalja koje pokreće inovativnost i sofisticiranost. Zaostatak Srbije za zemljama EU je najveći u pogledu ove podgrupe u odnosu na ostale podgrupe faktora konkurentnosti. U narednim godinama se očekuje još veći značaj ove podgrupe faktora konkurentnosti u svim zemljama članicama EU, jer je jasno opredeljenje u Strategiji EU 2020, koja se odnosi na pametni, održivi i sveobuhvatan razvoj, da Evropska unija postane pametna, održiva i sveobuhvatna privreda. Poseban akcenat u toj strategiji se stavlja na investiranje u istraživanje i razvoj, prvenstveno putem poboljšanja uslova za istraživanje i razvoj u privatnom sektoru. Strategija predviđa uvođenje novog indikatora za praćenje inovacija (http://ec.europa.eu/europe2020/documents/related-document-type/index_en.htm).

Indikator lakoće poslovanja "Doing Business-a" Svetske banke³ je na izvestan način komplementaran WEF-ovom indikatoru globalne konkurentnosti, jer predstavlja sveobuhvatnu analizu regulative i biznis barijera za poslovanje, kao i za otpočinjanje i zatvaranje poslovne delatnosti.

Grafikon 2. Rang Lakoće poslovanja "Doing Business-a" Svetske banke, 2008-2015.

Izvor: Svetska banka rangiranje po lakoći poslovanja (Doing Business); <http://www.doingbusiness.org.>; Napomena 1: Rangiranjem iz 2015. i 2014. godine obuhvaćeno je 189 zemalja, 2013. 185 zemalja, 2010, 2011. i 2012. 183 zemlje, 2009. 181 zemlja, a 2008. 178 zemalja.

³ Izveštaj Lakoće poslovanja "Doing Business-a" Svetske banke upoređuje lakoću poslovanja u više od 180 zemalja širom sveta. Njen indeks lakoće poslovanja predstavlja prosek 10 različitih indikatora i koristi se u velikoj meri za poredjenja medju zemljama. Osnovna pretpostavka *Doing Business-a* je da obavljanje ekonomskih aktivnosti pretpostavlja postojenje kvalitetnih propisa. Osnovni cilj *Doing Business-a* je da stvori propise koji će biti efikasni, dostupni svima koji ih koriste i jednostavni za implementaciju.

Prema rang listi Lakoće poslovanja „Doing Business-a” za period od 2008-2015. godine, Srbija je pogoršala svoju poziciju u odnosu na 2008 godinu, koja je prethodila krizi, za 6 pozicija, za razliku od proseka Zapadnog Balkana, koji je u istom periodu poboljšao svoj položaj za 31 poziciju, svodeći svoj zaostatak za EU-13 u izveštaju za 2015. godinu na svega 15 pozicija. Srbija značajno zaostaje za prosečnim rangom ne samo zemalja EU, nego i za prosečnim rangom zemalja Zapadnog Balkana (Grafikon 2. i Tabela 3.), što ukazuje na daleko nepovoljnije pravno i administrativno okruženje, pa samim tim i nepovoljnije uslove poslovanja u Srbiji kako u odnosu na region, tako i u odnosu na zemlje članice EU. Prema rangiranju *‘Doing Business-a’* 2015 po dimenzijama, dobijanje građevinskih dozvola i plaćanje poreza predstavljaju najozbiljnije administrativne barijere za preduzetnike u Srbiji, dok je najveći napredak u Srbiji ostvaren u oblasti zaštite investitora i zatvaranja poslovanja.

Tabela 3. Lakoća poslovanja "Doing Business-a" Svetske banke

	Srbija 2015	Indeks 2015/ 2015	Indeks 2008/ 2015	Indeks Zapadni Balkan/ Srbija 2015	Indeks EU 13/ Srbija, 2015	Indeks EU 15 Srbija, 2015	Indeks EU 28 /Srbija, 2015
Ocena lakoće poslovanja	91	102%	95%	73%	50%	30%	39%
Započinjanje poslovanja	66	68%	136%	95%	92%	70%	80%
Dobijanje građevinskih dozvola	186	98%	80%	81%	55%	35%	44%
Dobijanje električne energije	84	101%	-	131%	124%	64%	92%
Registracija imovine	72	61%	160%	122%	73%	97%	86%
Dobijanje kredita	52	81%	25%	63%	89%	119%	105%
Zaštita (manjinskih) investitora	32	250%	200%	116%	170%	135%	151%
Plaćanje poreza	165	98%	73%	67%	37%	32%	34%
Spoljna trgovina	96	102%	60%	90%	51%	22%	35%
Sprovođenje ugovora	96	121%	105%	108%	60%	40%	50%
Zatvaranje poslovanja	48	215%	215%	81%	98%	42%	68%

Izvor: Svetska banka rangiranje po lakoći poslovanja (*Doing Business*); <http://www.doingbusiness.org.>; Napomena 1: Rangiranjem iz 2015. i 2014. godine obuhvaćeno je 189 zemalja, a 2008. 178 zemalja; Napomena 2: Vrednosti iznad 100% pokazuju povoljniju poziciju Srbije u 2015. godini u odnosu na ostale grupe zemalja sa kojima se upoređuje, i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu, dok vrednosti ispod 100% ukazuju na niži stepen konkurentnosti Srbije u odnosu na druge grupe zemalja i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu.

Indikatori upravljanja Svetske banke⁴, obuhvataju 6 dimenzija upravljanja u preko 200 zemalja sveta, medju kojima se poseban značaj daje vladavini prava i kontroli korupcije, kao važnim preduslovima za primenu zakona i kvalitetno funkcionisanje institucija. Ova dva indikatora beleže niže vrednosti u odnosu na ostale indikatore upravljanja Svetske banke koje je ostvarila Srbija (Tabela 4). Njihove vrednosti u znatnoj meri zaostaju za ostvarenim vrednostima indikatora koji meri kvalitet zakona i zakonske regulative, zbog toga što je sprovođenje regulatorne reforme i procesa EU harmonizacije rezultiralo izradom velikog broja zakona koji ispunjavaju tržišne standarde, ali njihova implementacija još uvek predstavlja ozbiljan problem, kako zbog neadekvatnog funkcionisanja postojećih institucija, tako i zbog nepostojanja jednog broja institucija. Indikator vladavine prava je istovremeno i indikator koji u najvećoj meri zaostaje za njegovim vrednostima u zemljama EU, što ukazuje na ozbiljan problem sa kojim se Srbija suočava, što je u velikoj meri posledica neadekvatnog funkcionisanja institucija (Tabela 4.) (više o tome (Penev, S. i A. Marusic, 2012). Indikator političke stabilnosti u Srbiji permanentno beleži rast, što je posledica rešavanja kako unutrašnjih, tako i regionalnih problema. Vrednost indikatora koji meri efikasnost rada vlade beleži pad u odnosu na prethodni period, i mada je u pogledu ovog indikatora Srbija nešto bolje rangirana u odnosu na regionalni prosek, ona daleko zaostaje za zemljama EU, ukazujući za veoma opsežan prostor za njegovo poboljšanje.

⁴ Indikatori upravljanja Svetske banke kombinuju stavove velikog broja preduzeća, građana, eksperata kao i eksperata koji su dali odgovore na upitnike kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. Kao izvori podataka agregatnih indikatora su korišćeni različita istraživanja/upitnici sprovedeni od strane 'tink tenk-ova, NVO i međunarodnih organizacija.

Tabela 4. Indikatori upravljanja Svetske banke

	Srbija 2013	Indeks 2013/ 2012	Indeks 2013/ 2009	Indeks Srbija/ Zapadni Balkan 2013	Indeks Srbija/ EU 13 2013	Indeks Srbija/ EU 15 2013	Indeks Srbija/ EU 28 2013
Sloboda govora i odgovornost	0.29	104%	99%	109%	84%	73%	78%
Politička stabilnost	-0.1	105%	120%	98%	75%	73%	74%
Efikasnost vlade	-0.1	100%	97%	102%	73%	61%	66%
Kvalitet zakona	-0.07	100%	102%	94%	71%	63%	66%
Vladavina prava	-0.34	102%	105%	96%	68%	55%	60%
Kontrola korupcije	-0.27	102%	102%	101%	76%	56%	64%

Izvor: Baza podataka Indikatora upravljanja Svetske banke; *Napomena 1:* Vrednosti pokazatelja se kreću od -2.5 do 2.5, gde veća vrednost označava bolji rezultat; *Napomena 2:* Vrednosti iznad 100% pokazuju povoljniju poziciju Srbije u 2013. godini u odnosu na ostale grupe zemalja sa kojima se upoređuje, i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu, dok vrednosti ispod 100% ukazuju na niži stepen konkurentnosti Srbije u odnosu na druge grupe zemalja i u odnosu na Srbiju u prethodnom periodu.

KONKURENTNOST SRBIJE U KONTEKSTU EVROPSKIH INTEGRACIJA

Proces evropskih integracija predstavlja instrument za sprovođenje i ubravanje procesa tranzicije, i ovi se procesi međusobno prepliću i podržavaju. Proces evropskih integracija je suštinski faktor uspešne transformacije zemalja u procesu pridruživanja, i on pruža jedinstven podsticaj političkim i ekonomskim reformama u zemljama proširenja (European Commission, 2010). Njegov značaj je još veći u post kriznom periodu, imajući u vidu da zahtevi koje EU postavlja pred potencijalne buduće članice, su sadržani u tzv. Kopenhagenskim kriterijumima, čija bi implementacija pozitivno uticala na sprovođenje institucionalnih i ekonomsko pravnih reformi, kao i na unapredjenje poslovnog i investicionog klimata zemalja u procesu pristupanja EU, te podizanje nivoa njihove međunarodne konkurentnosti.

Za podizanje nivoa konkurentnosti Srbije, od posebnog značaja je ispunjavanje drugog Kopenhagenskog kriterijuma – tzv. ekonomskog kriterijuma, koji zahteva da zemlja kandidat obezbedi (i) postojanje funkcionalne tržišne privrede i (ii) sposobnost odolevanja pritiscima konkurencije i tržišnim silama na jedinstvenom tržištu EU. Ova dva ekonomska pod-kriterijuma su međusobno povezana i međusobno se dopunjuju. Oni su istovremeno usko povezani sa tzv. ne-

ekonomskim kriterijumima, tj. sa političkim kriterijumom i sa *acquis* kriterijumom, koji se odnosi na harmonizaciju domaćeg zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije.

Iz gore navedene analize konkurentnosti Srbije bazirane na njenom rangiranju u okviru Indeksa globalne konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma, evidentno je da nizak nivo makroekonomske stabilnosti, stepen izgradjenosti institucija i kvalitet njihovog funkcionisanja, postojanje velikog broja biznis barijera, kao i nizak nivo inovativnosti predstavljaju najveće gepove u konkurentnosti Srbije. Ispunjavanje ekonomskog i *acquis* Kopenhagenskog kriterijuma pretpostavlja značajno smanjenje ovih gepova konkurentnosti privrede, a samim tim i poboljšanje međunarodne konkurentnosti Srbije.

Pametan rast baziran na inovativnosti i sofisticiranosti predstavlja jedan od ciljeva Evropske strategije 2020 - za pametan, održiv i sveobuhvatan rast, koji pretpostavlja investiranje u istraživanje i razvoj od 3% BDP-a, i fokusiranost na poboljšanje uslova za istraživanje i razvoj u privatnom sektoru. U toj strategiji je postavljen zahtev da se ustanovi novi indikator za praćenje inovacija u zemljama EU. Jedan od ciljeva Strategije razvoja Jugoistočne Evrope 2020, čiji su ciljevi izvedeni iz Strategije razvoja EU, predstavlja rast zasnovan na inovativnosti i znanju (Regional Cooperation Council, 2013). Kako je jedan od gepova konkurentnosti Srbije upravo oblast inovativnosti i sofisticiranosti, u pogledu koga Srbija se nalazi ispod proseka Zapadnog Balkana, i u velikoj meri zaostaje za prosekom EU. Napredak u ovoj oblasti, približio bi Srbiju ispunjavanju ciljeva regionalne strategije razvoja, koja pretpostavlja ubrzanje procesa pristupanja EU, zemalja regiona.

Indikatori Svetske banke lakoća poslovanja „Doing Business-a“ i Indikatori upravljanja, se odnos prvenstveno na zahteve trećeg Kopenhagenskog kriterijuma, tzv. *acquis* kriterijuma, jer predstavljaju sveobuhvatnu analizu kvaliteta zakonske regulative i institucija za njihovu implementaciju, biznis barijera za poslovanje, vladavine prava, funkcionisanja institucija i ostalih indikatora upravljanja. Otuda bi ispunjavanje *acquis* kriterijuma u velikoj meri uticalo na izgradnju i kvalitet funkcionisanja institucionalne infrastrukture, kao i na unapređenje zakonodavnog pravnog ambijenta u zemlji, kao važnih preduslova podizanja konkurentnosti srpske privrede.

Oblasti koje predstavljaju najveće gepove međunarodne konkurentnosti Srbije, uključujući makroekonomsku stabilnost, izgradjenost institucija, administrativne barijere za poslovanje preduzeća, vladavinu prava, i inovativnost, su istovremeno

oblasti u kojima Srbija najviše zaostaje ne samo za EU-13, tzv. novim članicama EU, nego i za zemljama Zapadnog Balkana. Zaostatak za zemljama regiona je posebno velik u odnosu na Makedoniju i Crnu Goru. Makedonija je, kao zemlja koja je prva u regionu postala kandidat za pristupanje EU, ostvarila značajan napredak u ispunjavanju Kopenhagenskih kriterijuma, ali zbog nerešenih političkih relacija sa Grčkom, još nije otvorila pregovore o pristupanju EU. Crna Gora je pre Srbije otpočela je pregovore za punopravno članstvo u EU, i otvorila je nekoliko poglavlja, što je pozitivno uticalo na ispunjavanje Kopenhagenskih kriterijuma, a time i na rast konkurentnosti Crne Gore.

ZAKLJUČAK

Nizak nivo međunarodne konkurentnosti Srbije, koja poslednjih godina beleži dodatno pogoršanje, kao posledica ekonomske krize i zastoja u strukturnim i institucionalnim reformama, prvenstveno je uzrokovana makroekonomskom nestabilnošću zemlje, nedovoljnom izgradjenošću i neadekvatnim funkcionisanjem institucionalne infrastrukture, velikim brojem administrativnih barijera za poslovanje preduzeća, kao i niskim stepenom inovativnosti.

U cilju podizanja međunarodnog nivoa konkurentnosti privrede Srbije, potrebno je:

- *Obezbediti makroekonomsku stabilnost i održiv ekonomski rast, što pretpostavlja sprovođenje strukturnih reformi, koje bi rezultirale većom baziranošću rasta na proizvodnji i izvozu.*
- *Unaprediti poslovno investicioni ambijent, što pretpostavlja ukidanje administrativnih i drugih formalnih barijera, koje predstavljaju ozbiljnu smetnju za uspešno poslovanje privatnog sektora.*
- *Intenzivirati proces institucionalnih reformi, što pretpostavlja ne samo uspostavljanje novih, nedostajućih institucija, nego i povećanje efikasnosti rada postojećih institucija.*
- *Povećati učešće ekonomskog rasta baziranog na inovativnosti i znanju, što pretpostavlja povećanje ulaganja, a time i poboljšanje uslova za istraživanje i razvoj u privatnom sektoru.*

Direktan uticaj na ubrzanje sprovođenja gore navedenih aktivnosti, u cilju podizanja nacionalne konkurentnosti, bi imalo ubrzanje procesa ispunjavanja Kopenhagenskih kriterijuma. Ispunjavanje Kopenhagenskih kriterijuma, u procesu pristupanja Srbije EU, pozitivno bi se odrazilo na postizanje makroekonomske stabilnosti, sprovođenje institucionalnih i ekonomsko pravnih reformi, na

unapredjenje poslovnog i investicionog ambijenta, a samim tim i na podizanje nivoa njene medjunarodne konkurentnosti. U tom smislu, je značajno pored intenziviranja reformskih procesa u Srbiji, intenzivirati proces pristupanja EU, ubrzanim procesom ispunjavanja Kopenhagenskih kriterijuma.

LITERATURA

1. European Commission (2010), *Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011*, COM (2010) 660, Brussels
2. European Commission (2010), *Europe 2020 – A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*, Brussels
3. Haque, I. (1995), "Technology and Competitiveness", Chapter 2 in *Trade, Technology and International Competitiveness*, World Bank, Washington DC.
4. Kuzmanović M. i P. Sanfey (2014), "Diagnosing growth constraints in south – eastern Europe", *EBRD WP* No. 167, EBRD. London.
5. Penev, S. and A. Marusic (2011), *Progress in Transition and Reform Implementation in Serbia Comparing to other Western Balkan Countries, with Main Focus on Regulatory Reform*, IFC, World Bank Group, Washington DC.
6. Penev, S. and A. Marusic (2012), "Regulatory Reform in Western Balkan Countries and its Significance for their EU Accession Process", in *Contemporary issues in the integration processes of Western Balkan countries in the European Union*, Eds. Štefan Bogdan Šalej, Dejan Erić et.al., International Center for Promotion of Enterprises, Ljubljana.
7. Penev, S., (2012), *Economic and European Prospects of Western Balkan Countries*, Westminster Foundation for Democracy (WFD), Western Balkans Parliamentary network of committees for economy, finance and budget, Faculty of Economics and Business, Sarajevo and Institute of Economic Sciences, Belgrade.
8. Regional Cooperation Council (2013), *South East Europe 2020 –Jobs and Prosperity in a European Perspective*, Sarajevo
9. Rojec & al. (2010) *Konkurentnost crnogorske ekonomije*, Ministarstvo Finansija Crne Gore, Vlada Crne Gore, Podgorica.
10. Sanfey, P. (2010), *South-eastern Europe: lessons from the global economic crisis*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
11. Sanfey, P and S. Zeh (2012), *Making sense of competitiveness indicators in south – eastern Europe*, *Working Paper* No. 145, European Bank for Reconstruction and Development, London.
12. Sanfey, P. (2010), *South-eastern Europe: lessons from the global economic crisis*, European Bank for Reconstruction and Development, London.

13. Sanfey, P and S. Zeh (2012) "Making sense of competitiveness indicators in South-Eastern Europe", *Working Paper No. 145*, European Bank for Reconstruction and Development, London.
14. Scott, B. R. and Lodge (1985) G. C., "US Competitiveness in the World Economy", 1985.
15. Uvalić, M. (2010), *Serbia's Transition: Towards a better Future*, Palgrave Macmillan, London and New York.
16. Vasiljević, D. (2009), "Serbia's Economic Growth and International Competitiveness" (pg. 83-93) in *Quarterly Monitor of economic trends and policies in Serbia*, No. 18 July–September 2009, Belgrade.
17. World Bank (2014), *Doing Business in 2015*, Washington, DC.
18. World Economic Forum (1996), *Global Competitiveness Report 1996*, Geneva
19. World Economic Forum (2014), *Global Competitiveness Report 2014-2015*, Geneva
20. World Economic Forum (2010). *The Lisbon Review 2010 - Towards a More Competitive Europe*, World Economic Forum, Geneva.

SUMMARY

COMPETITIVENESS OF SERBIAN ECONOMY IN THE CONTEXT OF EU INTEGRATION

This paper looks at the competitiveness of Serbian economy and the influence of European integrations upon it. The analysis is based on WEF Global Competitiveness Report, World Bank Doing Business and World Bank Governance Indicators. The author identifies, macroeconomic stability, poor functioning of the institutional infrastructure, administrative barriers for private businesses, and low level of innovation, as major gaps of Serbian competitiveness.

The author emphasizes that the global economic crisis led to widespread decline in economic activity and capital inflows, increase of budget deficit, unemployment, public and foreign debt, and consequently the level of international competitiveness of Serbia. Economic stagnation in the post-crisis period, due to lack of structural and institutional reforms, resulted in deterioration of international competitiveness of Serbia, and its lagging behind the EU member states, and Western Balkan countries. The author concludes that the prerequisite for achieving the sustainable growth, and increase of the competitiveness of Serbian economy, should be more production-based and export-led economic growth. The priority should be given to structural and institutional reforms, improvement of macroeconomic stability, business environment, and continuation of the European integration process, which provides a unique incentive for political and economic reform in the enlargement countries. The author concludes that the importance of this process is even greater in the post-crisis period, and that the fulfillment of the Copenhagen criteria would have positive impact on institutional, economic and legal reforms in Serbia, improvement of the business environment, innovation based economic growth, and consequently the improvement of its international competitiveness.

Key words: Republic of Serbia, competitiveness, European integrations, Copenhagen criteria, Western Balkans, economic growth, structural reforms.